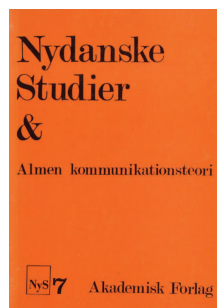

NyS

Titel:	Aspekter af modale udsagns dybdestruktur
Forfatter:	Ebbe Grunwald
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Studier</i> & <i>Almen kommunikationsteori</i> 7, 1974, s. 7-30
Udgivet af:	Akademisk Forlag
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Ebbe Grunwald, Århus

ASPEKTER AF MODALE UDSAGNS DYBDESTRUKTUR ¹⁾

INDHOLDSFORTEGNELSE

1. Indledning	7
2. Modalord og adjektivkonstruktioner	8
3. To kategorier af modalord	17
4. Sammenfatning	29
5. Litteraturliste	30

1. Indledning

1.1. Man vil i almindelighed kunne skelne mellem mindst to kategorier af modalord, (1) de spatio-akceptible og (2) de ekspressive. Argumentationen ⁺) vil i så tilfælde kunne tage udgangspunkt i en i lingvistisk forstand overfladestruktural analyse: På grundlag af en undersøgelse af et materiales syntaktiske kombinations- og kontrastmuligheder ekstrapoleres de abstrakte kategoribenævnelser spatialitet, acceptibilitet og ekspressivitet. Disse har en dobbelt funktion: På den ene side skal de som kategorier sammenfatte resultaterne af den syntaktiske analyse. Disse sandsynliggør således, at reglerne for anvendelsen af det enkelte modalord er særtilfælde af nogle mere generelle regler, som kommer til udtryk i de abstraherede kategoriers indbyrdes forhold. På den anden side skal de som benævnelser nærmere specificere de kommunikative funktioner der manifesteres gennem brugen af kategorierne. Det fremherskende synspunkt er i denne forbindelse, at der består en sammenhæng mellem den overindividuelle sproglige struktur man kan påvise og den funktion en sådan struktur har, når dele af den aktualiseres i en meddelelsessituation. Således orienterer brugen af kategori (1) meddelelsen i forhold til ledmodsaetningerne ja : nej og nær : ikke-nær,

han har $\left\{ \begin{array}{l} \text{absolut} : \text{absolut ikke} \\ \text{muligvis} : \text{næppe} \end{array} \right\}$ gjort det

⁺) En sådan er søgt gennemført i Grunwald (1970).

1) Noterne til denne artikel findes på side 151-152.

medens kategori (2) emotiviserer meddelelsen indenfor et i analysen vanskeligere differentierbart kompleks af kategoriled,

han har $\left\{ \begin{array}{l} \text{desværre} \\ \text{heldigvis} \\ \text{gudhjælpemig} \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} \text{besynderlig nok} \end{array} \right\} \text{gjort det}$

1.2. En analyse af modalordenes logiske og grammatiske struktur foretaget under en transformationsgrammatisk synsvinkel vil kunne underbygge denne antagelse af to forskellige modalordskategorier, og den vil kunne vise, at modalordene som helhed ofte indgår i transformationel forbindelse med beslægtede adjektivkonstruktioner. Endvidere vil man kunne finde en begrundelse for, at nogle adjektivkonstruktioner kan adverbialiseres, andre ikke. Og man vil kunne vise, at de ekspressive modalord lader sig differentiere på et sikrere grundlag.

2. Modalord og adjektivkonstruktioner

Det er sandsynligt, at en grammatik for dansk må indeholde transformationsregler, som kan derivere de fleste modalord fra strukturer, som også ligger under visse adjektivkonstruktioners overfladestrukturer. De nævnte forbehold tages, dels fordi nogle enkelte modalord såsom 'desværre' eller 'måske' ikke kan analyseres ud fra dette synspunkt, dels fordi langt fra alle adjektivkonstruktioner kan parafraseres i modalordskonstruktioner. Synspunktet gør det imidlertid muligt at se klassen af mulige modalord som i det mindste delvis defineret som en underkategori til en kategori af adjektiver. Denne kategori af adjektiver kan defineres ved sin mulighed for at optræde i bestemte konstruktioner, den har med andre ord sin specifikke subkategorisering.

2.1. Det er et relevant faktum, at langt de fleste modalord indeholder en adjektivstamme:

<u>svarende til</u>	<u>finder vi</u>
muligvis	mulig
sandsynligvis	sandsynlig
rimeligvis	rimelig
beklageligvis	beklagelig
lykkeligvis	lykkelig
besynderligt nok	besynderlig

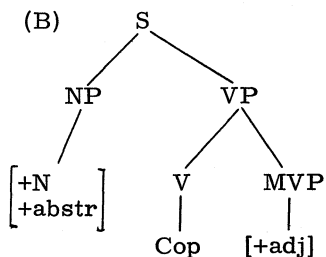
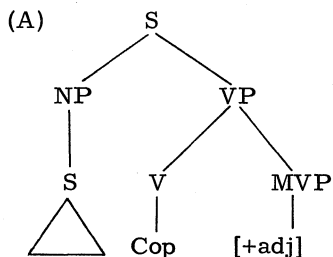
Disse adjektiver adskiller sig fra andre adjektiver ved at optræde med en subjekt-NP, som dominerer enten et abstrakt N eller en led-sætning. Således kan vi have:

At Hækkerup er EF-tilhænger er { muligt
sandsynligt
rimeligt
beklageligt
lykkeligt
besynderligt

derimod kan vi ikke have:

*At Hækkerup er EF-tilhænger er { hurtigt
gammelt
rustent
langsomt

Der er med andre ord argumenteret for to kategorier af adjektiver, hvoraf den ene kan indsættes i strukturer af typen

Et led i denne adjektivkategoris subkategorisering bliver derfor følgende selektionsregel:

$$[+adj] \rightarrow \left[+ \left/ \begin{array}{c} \left\{ \begin{array}{c} [+N \\ +abstr] \\ S \end{array} \right\} \end{array} \right. \right] \text{ Cop } \text{---}$$

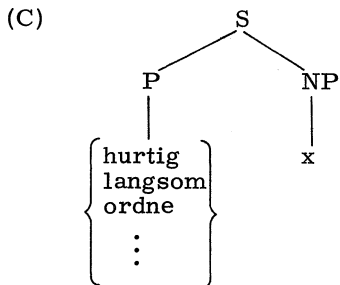
Ved denne form for subkategorisering af adjektiverne placeres de funktionelt i samme storkategori som verberne, hvilket der efterhånden er god tradition for indenfor den nyere sprogforskning. Hvis vi indsætter et abstrakt substantiv som 'ordning' i P-strukturen bekræftes selektionsreglens udformning:

$$\text{Ordningen er } \left\{ \begin{array}{l} \text{mulig} \\ \text{sandsynlig} \\ \text{rimelig} \\ \text{beklagelig} \\ \text{lykkelig} \\ \text{besynderlig} \end{array} \right.$$

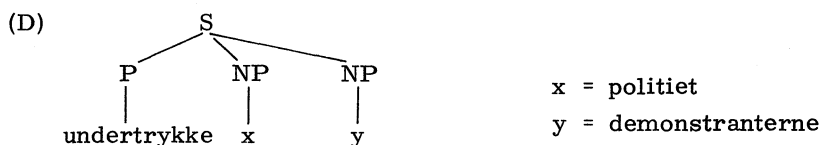
tilsyneladende modargumenter²⁾ mod reglens udformning er imidlertid flg. udtryk med 'manden' som er [-abstr]:

$$\text{Manden er } \left\{ \begin{array}{l} * \text{mulig} \\ * \text{sandsynlig} \\ * \text{rimelig} \\ * \text{beklagelig} \\ \text{lykkelig} \\ \text{besynderlig} \end{array} \right.$$

Dette kunne tages som et indicium på det nødvendige i at foretage en yderligere subkategorisering. En anden mulighed er imidlertid en reduktion af udgangspunktet, således at (B) bliver betragtet som derivet af (A). Dette vil få til følge at leksikalske formativer ikke blot som 1) 'hurtighed', 'langsommelighed', 'ordning' etc., men også som 2) 'vold', 'herredømme', 'frihed', etc., må antages at være afledt af prædikater i underliggende sætningsstrukturer³⁾. Reglerne for substantiver, der eksplicit er afledt af adjektiver og verber er i den forbindelse lette nok at gennemskue. Vanskeligere er det med størrelser uden afledningsendelser som i 2). Ord som i 1) må antages at være derivet med udgangspunkt i strukturer af typen⁴⁾

Størrelser som i 2) må vi derimod antage indsat af postsemantiske substitutionsregler. Disse regler vil være udformet, så at de kan forbinde substantiverne med deres verbale substitutter i dybdestrukturen. Et udtryk som 'politiets vold mod demonstranterne' vil da være afledt af en dybdestruktur, som meget ligner den der ligger bag udtrykket 'politiet undertrykker demonstranterne':

Det er klart at dette synspunkt komplicerer beskrivelsen af abstrakte substantiver, men det simplificerer den på en anden led. Således vil vi nu kunne reducere udgangspunktet for subkategoriseringen af de adjektiver, der kan konverteres til modalord, idet struktur (B) nu kan betragtes som afledt af struktur (A). Den selektionsregel der indgår i den modale adjektivkategoris subkategorisering er herafter

$$[+adj] \longrightarrow [+ / S \quad \text{Cop} \quad \underline{\quad}]$$

Det der afgrænser de modale adjektiver overfor andre adjektiver er med andre ord deres evne til at tage sætninger som subjekt.

2.2. Der er argumenteret for to ting: 1) at modalordene (med de nævnte forbehold s. 8) indgår i transformationel forbindelse med en kategori af adjektiver, 2) at denne kategori af adjektiver adskiller

sig fra andre adjektiver ved at kunne tage S'er som subjekt. Hvis 2) er korrekt har vi en forklaring på, hvorfor vi ikke finder udtryk som *'Hækkerup er hurtigvis EF-tilhænger'.

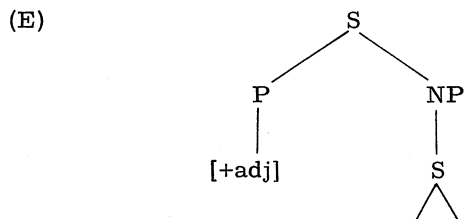
Argumentationen for 1) kan udbygges med følgende: Hvis vi ikke antager forbindelsen mellem modalordene og de tilsvarende adjektivkonstruktioner må udtrykkene

Hækkerup er beklageligvis EF-tilhænger

Det er beklageligt, at Hækkerup er EF-tilhænger

deriveres fra forskellige dybdestrukturer, selvom de intuitivt er synonyme.

2.3. Der er i det foregående anvendt to forskellige teknikker til at specificere S med: en syntaktisk ((A) og (B)), en i modificeret forstand prædikatslogisk ((C) og (D)). Fordelene ved at anvende den prædikatslogiske specifikationsteknik er, at dybdestrukturens betydningsrelationer derved kommer direkte til udtryk. Hermed betones det altså at en syntaktisk specifikation lader sig oversætte til en prædikatslogisk. Således (A) til⁵⁾

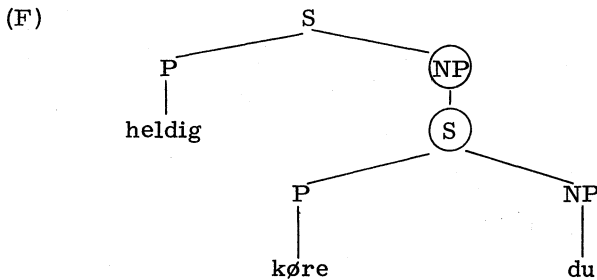
Med udgangspunkt i denne specifikation af dybdestrukturen bliver det muligt at fremføre endnu et argument, der støtter antagelsen om fælles dybdestruktur for modalord og adjektivkonstruktioner.

Man har længe været klar over, at modalord aldrig optræder i imperativkonstruktioner, og (E) viser sig netop ved nærmere prøvelse at være umulig som udgangspunkt for dannelsen af imperativ. Ristriktionen er noteret af Katz & Postal (1964, s. 77) som

(1) du kører { muligvis
beklageligvis
sandsynligvis
heldigvis

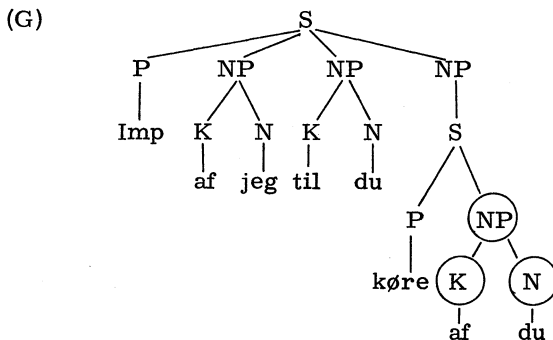
- (2) *kør { muligvis
beklageligvis
sandsynligvis
heldigvis

Med udgangspunkt i den prædikatslogiske analyseteknik i (E) kan vi formulere dybdestrukturen for (1) som

idet vi bemærker, at anvendelsen af 'heldig' (→ [+adj]) forudsætter, at NP dominerer et S.

Udgangspunktet for dannelsen af imperativ er af Langendoen (1969, s.123) formuleret efter følgende princip:

Hvad der her er væsentligt at bemærke er følgende: I den struktur, der indsættes som tredje argument⁶⁾ (i prædikatslogisk forstand) i imperativstrukturen, skal der være et pronomen i 2. person som agent. Dette sidste forhold forklarer blandt andet, hvorfor et udtryk som

- (3) Vid svaret på spørgsmålet

ikke er helt acceptabelt: 'du', der indgår som argument i 'vide' 's dybdestruktur, indgår nemlig ikke som agentiv, men som dativ (jfr. Fillmore (1968, s. 31)).

Det er klart, at en struktur som (F) i sin helhed aldrig kan indgå som argument i en imperativstruktur, eftersom argumentet for 'heldig' er et NP, der dominerer et S. Derimod kan som vist i (G) en del af (F) godt indgå.

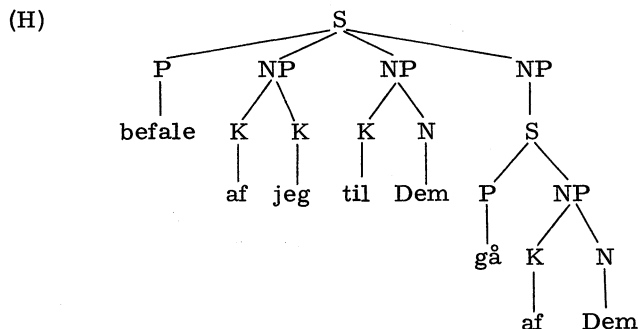
Imperativen kan fortolkes som en implicit performativ (jfr. Ross, 1970, s. 223), undertiden eksplicit realiseret som 'befale' eller 'beordre'. En logisk konsekvens af den foregående analyse er derfor, at den formalisering, der her er foretaget af modalordenes og adjektivkonstruktionernes fælles dybdestruktur, også forhindrer dannelsen af udtryk som

- (4) *Jeg befaler Dem $\left\{ \begin{array}{l} \text{muligvis} \\ \text{beklageligvis} \\ \text{sandsynligvis} \\ \text{heldigvis} \end{array} \right\}$ at gå

eftersom dybdestrukturen af

- (5) Jeg befaler Dem at gå

er

2.4. Analyserne peger alle i samme retning: Modalordene har samme prædikat i dybdestrukturen, som de adjektivkonstruktioner, der tager sætninger som subjekt. Problemerne med udtryk som 'måske', 'desværre', 'næppe', 'ingenlunde', 'vistnok' o.lign. er ikke løst her.

Det er imidlertid min opfattelse, at disse størrelser på samme måde må betragtes som forbundet med prædikater i dybdestrukturen. Men i modsætning til de øvrige er de forbundet via postsemantiske substitutionsregler (jvf. denne artikel s. 10f.) af den type Chafe (1970) omtaler (s. 51 ff.). Således kunne man f.eks. forestille sig, at 'desværre' var forbundet med samme dybdestrukturelle prædikat som 'beklageligvis', 'måske' med samme prædikat som 'muligvis'. En redegørelse for disse regler ville være en redegørelse for ordernes synonymi.

Et andet problem, som analysen har rejst, og som ikke er forsøgt løst i det foregående er sammenhængen mellem udtryk af typen

- (6) Jeg beklager, at Hækkerup er EF-tilhænger
 (7) a. Det er beklageligt, at Hækkerup er EF-tilhænger.
 b. Hækkerup er beklageligvis EF-tilhænger.

Hvordan forholder 'beklage' sig til 'beklagelig' ?

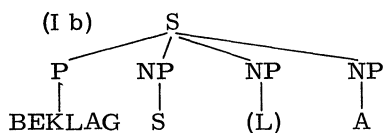
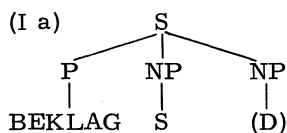
Det gælder for (7) a. og b., at de er synonyme, at samme dybdestruktur ligger til grund for dannelsen af dem. Udgangspunktet for dannelsen af (6) må nødvendigvis være et andet, hvis man tillægger ekspliciteringen af 'jeg' betydningsfunktion. Der kan argumenteres for disse forskelle ved at sammenstille følgende udtryk:

- (8) a. Det er beklageligt $\left\{ \begin{array}{l} \text{for mig} \\ \text{for dig} \\ \text{for ham} \end{array} \right\}$, at H. ...
 b. Hækkerup er beklageligvis $\left\{ \begin{array}{l} \text{for mig} \\ \text{for dig} \\ \text{for ham} \end{array} \right\}$ EF-tilh.
 (9) a. *Jeg beklager $\left\{ \begin{array}{l} \text{for mig} \\ \text{for dig} \\ \text{for ham} \end{array} \right\}$, at H. ...
 b. Jeg beklager $\left\{ \begin{array}{l} \text{overfor mig} \\ \text{overfor dig} \\ \text{overfor ham} \end{array} \right\}$, at H. ...

Eksemplerne viser at den overfladestrukturelle realisation af jeg + beklager nødvendiggør en anden præpositionsforbindelse. En konsekvens af disse forhold kunne være en antagelse af to forskellige dybdestrukturelle prædikater 'beklage' og 'beklagelig' med forskellige muligheder for at specificere forholdet mellem dybdestrukturelle argumenter. Antagelsen ville imidlertid stride imod princippet om simpelhed i beskrivelsen, samt mod alle tidligere teorier om et afledningsforhold mellem de to størrelser. En anden mere nærliggende mulighed er at antage en speciel kassurammespecifikation (jvf. Fillmore (1968), s. 27) for prædikater, der ligger bag ord som 'beklageligvis', 'begribeligvis' o.lign.. Ved kasus forstås den betydningsrelation, der består mellem et prædikat og hvert enkelt af dets argumenter. Således angiver f.eks. de forskellige præpositioner i strukturerne (G) og (H) forskellige kassurrelationer. En specifikation af kassurammen for prædikatet bag 'beklage'/'beklagelig', der tog hensyn til størrelsens forskellige formationsmuligheder kunne da være

$$+ \left[\text{---} S + \left\{ \begin{array}{l} (L) A \\ (D) \end{array} \right\} \right]$$

hvor S står for sætning i objektiv, A for agentiv, L for lokativ og D for dativ. Den abstrakte størrelse 'beklag' eller bedre BEKLAG formerer da to forskellige dybdestrukturer

Hvis (I a) vælges, vælges samtidigt udgangspunktet for (8) a. og b.. Hvis (I b) vælges, vælges samtidigt udgangspunktet for (9) b. Når (9) a. er uakceptabel, er det fordi præpositionen 'for' i overfladestrukturen postulerer tilstedeværelsen af en dativ i dybdestrukturen ved siden af en agentiv, og dette strider imod kassurammespecifikationen. 'Overfor' i overfladestrukturen er derimod akceptabel, fordi den kan forbindes med en lokativ i dybdestrukturen.

Antagelsen af ovennævnte kasusrammespecifikation bekræftes ved forsøg på passivvending: (7) a. og b. kan ikke passivvendes, fordi dette ville forudsætte tilstedeværelsen af en agentiv i dybdestrukturen. (6) kan passivvendes, fordi en sådan agentiv er tilstede. Et forsøg på maksimal udfyldning af den passivvendte sætning (6) viser også, at (I b) er dens dybdestruktur:

(10) Det beklages (overfor befolkningen) (af mig), at ...

hvor 'overfor' er lokativens relationsangivelse, 'af' agentivens.

3. To kategorier af modalord

Jeg har i det foregående afsnit behandlet modalordene som en helhed, idet jeg har iagttaget og formaliseret de restriktioner, der afgrænser de modale prædikater i dybdestrukturen overfor den større kategori af adjektiviske og verbale prædikater. Det betyder dog ikke, at de indadtil fremtræder som en kategori, hvor de enkelte størrelser udviser ensartede grammatiske egenskaber. En subkategorisering af modalordene er som antydnet i indledningen nødvendig, dels for at redegøre for nogle fundamentale funktionsforskelle, dels for at forklare eksistensen af forskellige principper for dannelsen af modalord.

To modalordskategorier er noteret dels af mig selv (1970) dels af Schreiber (1971). Mit kriterium var syntaktisk og, som det vil vise sig, et særtilfælde af det som skal beskrives nedenfor. Udgangspunktet var ordenes funktion som svar på ja/nej-spørgsmål (eller helhedsspørgsmål). Den ene gruppe (de ekspressive) forudsatte således et eksplicit ja eller nej, når de indgik som svar:

(11) Var der mange mennesker i teatret? -

ja	}	{	mærkelig nok
nej			desværre
			heldigvis
			uheldigvis

Den anden gruppe derimod (de spatioakceptible) fungerede i sig selv som en modifikation af ja:nej polariteten:

(12) Var der mange mennesker i teatret ? -

(ja) { afgjort
muligvis
formodentlig
sandsynligvis

(nej) { næppe
ingenlunde

Schreiber fremfører en række argumenter for deres forskellighed, hvorefter det afgørende er et andet særtilfælde af det kriterium som beskrives nedenfor. Hans udgangspunkt er udtryk af typen:

(13) a. Nogle mennesker mener, at Krag muligvis ikke ønsker at være EF-tilhænger.

b. Nogle mennesker mener, at det er muligt, at Krag ikke ønsker at være EF-tilhænger.

(14) a. Nogle mennesker mener, at Krag beklageligvis er EF-tilhænger.

b. Nogle mennesker mener, at det er beklageligt, at Krag er EF-tilhænger.

Hvor (13) a. og b. ækvivalerer semantisk, er (14) a. og b. på afgørende måde forskellige. Der kan redegøres for forskellene på følgende måde: Når (14) b. betydningsmæssigt er forskellig fra (14) a., er det fordi omskrivningen har fået til følge, at afsenderen i b, forudsætter, at sætningen 'Krag er EF-tilhænger' er sand. Det gør han ikke i (14) a.. Når (13) a. og b. er forskellig fra (14) a. og b., er det fordi en sådan omskrivning ikke får de samme logiske følger-virkninger.

Man skelner i teorien mellem to typer af udsagnsimpplikationer: påstande, som kan være direkte ("assertions") eller indirekte ("entailments"), og forudsætninger ("presuppositions"). (Se Fillmore (1970), Kiparsky & Kiparsky (1970) og Schnitzer (1971)). Jeg vil i det følgende forsøge at vise, hvorledes opdelingen af modalordene i

to fundamentale kategorier netop har deres forhold til disse forskellige betydningsfunktioner som baggrund.

3.1. Der findes prædikater, der implicerer, at den fremsatte påstand og de deraf følgende indirekte påstande er sande, og der findes prædikater, der implicerer, at bestemte forudsætninger er sande. Et udsagns direkte påstande og evt. forudsætninger er impliceret ved hjælp af sproglige transformationsregler, medens de indirekte påstande er impliceret ved hjælp af logiske slutningsregler. Det er blevet en central opgave indenfor nyere generativ semantik at analysere disse to forskellige typer af sprogligt bestemte udsagnsimplicationer og formulere regler for dem (prædikaternes redundansregler).

Prædikaterne kan opdeles i faktive og non-faktive prædikater. De faktive prædikater implicerer både påstande og forudsætninger, de non-faktive kun påstande. Prædikateret 'beklage' er faktivt, prædikateret 'antage' non-faktivt:

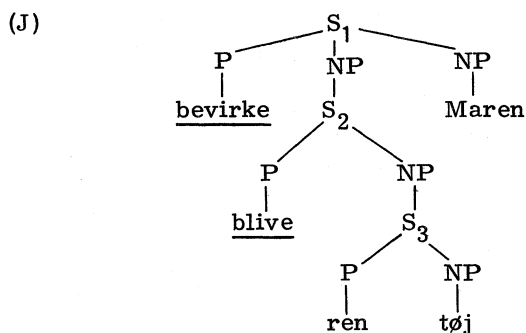
- (15) a. Jeg beklager, at han kommer.
 b. Jeg beklager det faktum, at han kommer.
 c. Jeg antager, at han kommer.
 d. *Jeg antager det faktum, at han kommer.

Eksemplerne viser, at kun faktive prædikater tillader at substantivet 'faktum' indsættes foran at-sætningen. Når dette er tilfældet, skyldes det, at sætningen 'han kommer' i a. og b. forudsættes at være sand, medens den i c. og d. påstås at være sand. I den semantiske beskrivelse må der klart skelnes mellem de sætninger, eller propositioner, som afsenderen direkte påstår er sande, og dem, som afsenderen forudsætter er sande. En semantisk teori vil repræsentere påstande som prædikater i underliggende propositioner. I en kompleks proposition, der f. eks. består af semantiske komponenter såsom 'S₁ bevirker S₂', 'S bliver' eller 'N ønsker S', vil de understregede ord være direkte påstande. Indirekte påstande vil være dem, der følger ved applikation af logiske slutningsregler (eks.: 'S bliver' $\supset \sim$ ('S ikke bliver')).

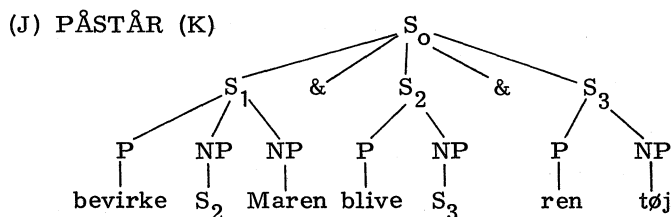
Sætningen

(16) Maren vasker tøj

kan specificeres som

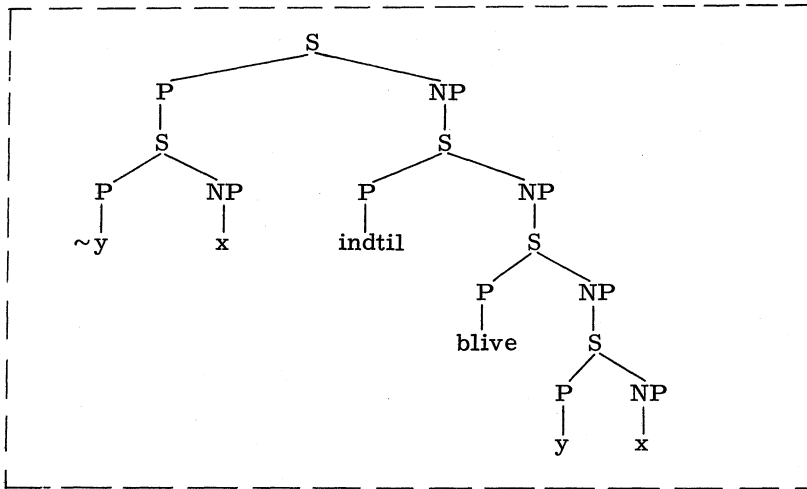
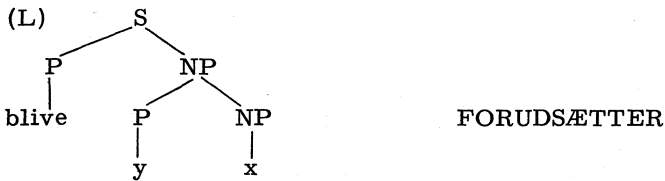

hvor de understregede prædikater er påstande. Man kan formulere redundansregler, der omformer semantiske træer til træer, der specificerer de implicerede påstande:

Man kan på samme måde formulere redundansregler for hvert enkelt prædikat. Disse muliggør derivation af træer, der specificerer prædikatets implicerede forudsætninger: Prædikatet 'blive' under S_2 er et overgangsprædikat, der forudsætter, at det argument, der kvalificeres af 'blive' er negeret indtil overgangstidspunktet. F.eks.: Hvis 'væggen bliver grøn' er sand, forudsætter det, at væggen, før den bliver grøn, er ikke-grøn. Denne forudsætning er ikke en logisk implikation, men en sproglig implikation, d.v.s. den er impliceret af 'blive' 's betydningsstruktur. Der kan på baggrund af analyser af

sådanne betydningsstrukturer formuleres regler for hvert enkelt prædikat. Ved hjælp af disse regler kan forudsætningerne deriveres:

som læses: 'x bliver y' forudsætter, at propositionen x er ~y er sand indtil det tidspunkt, hvor sætningen x er y bliver sand.

Den strukturelle beskrivelse af 'blive' 's forudsætningsstruktur er kun en del af beskrivelsen af (16)'s forudsætningsstruktur. En fuldstændig beskrivelse af denne skal ikke foretages her, hvor det udelukkende er det principielle der skal demonstreres. Jeg vil derimod vise, hvorledes man på en ret enkel måde eksakt kan afgøre, hvilke implicerede propositioner der er påstande, og hvilke der er forudsætninger, idet et udsagns forudsætninger under negation altid vil være konstante, medens påstandene berøres:

(17) Maren vasker ikke tøj

er en negation af struktur (J) som helhed, men ikke af prædikater-
nes implicerede forudsætninger. Disse kan negeres, men så skal
det gøres eksplicit. Dette får som konsekvens, at hvor det positive
udsagn er referentielt entydigt (med undtagelse af modsætningen mel-
lem det universelle og det specifikke) bliver det negerede udsagn re-
ferentielt flertydigt. Negationens struktur er for enkel til at den
virker på udsagnets omfattende forudsætningsstruktur. Når et ud-
sagn negeres kan man således slutte sig til negationen af en række
forskellige forudsætninger. Negation af en forudsætning vil i prak-
sis sige, at en anden eller andre forudsætninger, end dem udsagnet
implicerer, faktisk er tilstede. Derfor må det angives eksplicit:

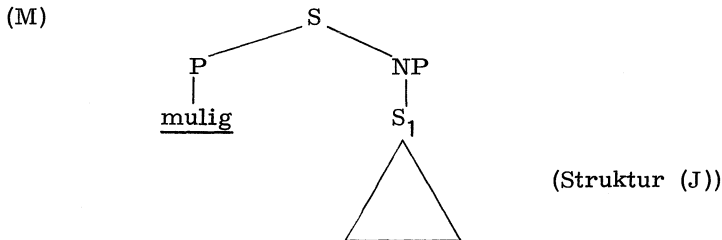
- (18) a. Maren vasker ikke tøj -
det er ikke snavset
- b. Maren vasker ikke tøj -
det er Else
- c. Maren vasker ikke tøj -
men hænder
- d. Maren vasker ikke tøj -
hun lægger det sammen
- e. Maren vasker ikke tøj -
hun har fået et andet arbejde

Heraf kan man groft slutte sig til den forudsætningsstruktur, som
det positive udsagn implicerer: 1) tøjet er snavset, 2) Maren eksis-
terer, 3) Tøjet eksisterer, 4) Maren udfører handlinger, der kan
kvalificeres som 'vaske' 's betydningsstruktur, 5) Maren vasker tøj
enten i al almindelighed eller nu. Denne forudsætningsstruktur vil
kunne formaliseres som i (L), og man kan opstille den hypotese, at
det der kvalificerer en forudsætningsstruktur som acceptabel er dens
grad af ækvivalens med en given perception af en bestemt hændelses-
struktur. Når denne ækvivalens er uopfyldt, må forudsætningsstruk-
turen justeres ved eksplicit negation.⁷⁾

3.2. Der er argumenteret for antagelsen af to typer af sproglige redundansregler: 1) en type der bruges til derivation af direkte påstande, 2) en type der bruges til derivation af forudsætninger. Det afgørende i forbindelse med modalordenes subkategorisering er, at brugen af de spatio-acceptable modalord bevirker, at forudsætningernes derivationsregler berøres, enten ved at de suspenderes eller ved at de konverteres. Hvor (16) med det nævnte forbehold er referentielt entydigt, (17) referentielt flertydigt, er den referentielle funktion af

(18) Maren vasker muligvis tøj

elimineret, hvorimod der er føjet en ny påstand til, nemlig

Heroverfor finder vi i udtrykket

(19) Maren vasker faktisk tøj

en anden form for eliminering af de forudsætninger, der gælder for (16), idet forudsætningsstrukturen her er konverteret af påstanden 'det er et faktum, at ...' fra at være en forudsætning der bestemmer udsagnets sandhedsværdi, til at være en del af påstandsstrukturen. Derfor er

(20) Det er faktisk umuligt at køre i sporvogn på månen

mere akseptabel end

- (21) * Det er mærkelig nok umuligt at køre i sporvogn
på månen

hvor man i (20) påstår noget, som nogen næppe kan være uenig i, så forudsætter man i (21), at en klar umulighed på et eller andet tidspunkt kunne have været mulig.

At 'S₁ er mulig' i (M) betyder ikke, at S₁ ikke kan kvalificeres af en bestemt forudsætningsstruktur, men at denne forudsætningsstruktur ikke kan være forudsat, når S₁ samtidig kvalificeres af prædikatet 'mulig'. Heraf følger, at prædikatet 'mulig' aldrig vil kunne kvalificere en påstandsstruktur, hvis meddelelsessituationen samtidig nødvendiggør en forudsætningsstruktur. Det er f. eks. et biologisk, fysiologisk og psykologisk faktum, at spørgsmålet

- (22) Gør det ondt, at du skærer dig i fingeren ?

kun kan stilles og besvares, når forudsætningen 'jeg føler X eller ~X' er tilstede. Hvis dette ikke er tilfældet, er den biologiske, fysiologiske og psykologiske konstitution atypisk (hvis modtageren er fakir i trancetilstand), og det er derfor absurd at stille spørgsmålet og umuligt at besvare det. Af samme grund vil svaret

- (23) * Ja, $\left\{ \begin{array}{l} \text{muligvis} \\ \text{sandsynligvis} \\ \text{vistnok} \\ \text{sikkert} \end{array} \right.$

i denne situation (den typiske) være et meningsløst svar, fordi det postulerer et fravær af en forudsætning, som i kraft af meddelelsessituationens materielle karakter med nødvendighed er tilstede.

Heroverfor er svarene

- (24) Ja, $\left\{ \begin{array}{l} \text{faktisk} \\ \text{naturligvis} \\ \text{selvfølgelig} \end{array} \right.$

og

(25) Ja, { desværre
beklageligvis

akceptable svar. (24) fordi der påstås en sandhedsværdi af udsagnet 'det gør ondt', som er i overensstemmelse med de forudsætninger meddelelssituationen med nødvendighed fremkalder. (25) fordi den sandhedsværdi forudsættes. At det er forskellen på at påstå og at forudsætte sandhedsværdien, der adskiller (24) og (25), fremgår også af de benægtende svar

(26) nej, { faktisk ikke
naturligvis ikke
selvfølgelig ikke

(27) nej, { desværre ikke
beklageligvis ikke

Hvor man i (26) påstår, at sætningen 'det gør ondt' er falsk, gør man det ikke i (27). Reaktionen på svaret i (26) vil da også være 'det passer ikke !', men ikke på svaret i (27), hvor forudsætningen for sandhedsværdien ikke antastes.

3.3. Jeg kan herefter præcisere forskellen mellem på den ene side de spatio-akceptible og på den anden side de ekspressive modalord (jvf. Grunwald (1970, s.94)): Det er i det væsentlige en forskel, hvor brugen af de ekspressive modalord muliggør derivation af påstande og forudsætninger, og hvor brugen af de spatioakceptible modalord muliggør derivation af påstande, men forhindrer derivation af forudsætninger. Dette svarer til (jvf. ovf. s. 19), at de ekspressive modalord konstituerer en kategori af faktive prædikater, hvor de spatio-akceptible konstituerer en kategori af non-faktive prædikater. Når de faktive prædikater obligatorisk medfører et eksplicit ja eller nej som svar på helhedsspørgsmål (jvf. ovf. s. 17f.) er det fordi faktive prædikater ikke ændrer udsagnets forudsætningsstruktur. Men når helhedsspørgsmål formuleres er det netop på baggrund af en forudsætningsstruktur, der er uholdbar i den forstand, at den samtidig kan have positiv og negativ sandhedsværdi. Spørgsmålet

(28) Var der mange mennesker i teatret ?

har som forudsætning sætningen 'der var mange mennesker i teatret', kvalificeret som både sand og falsk. Hvis svaret på spørgsmålet er 'desværre' eller 'uheldigvis', er det derfor en samtidig derivation af den uholdbare forudsætning 'er både sand og falsk', hvis svaret er 'muligvis' eller 'selvfølgelig' forhindres denne derivation. I første tilfælde samtidig med at sætningen påstås at være hverken sand eller falsk i andet tilfælde samtidig med at den påstås at være sand. Jeg antager (d.v.s. påstår, ikke forudsætter), at dette er et særtilfælde af den semantiske generators modstand mod kontradiktion.

3.4. Forskellene mellem de betydningsstrukturer, der ligger bag brugen af faktive hhv. non-faktive modalord, danner tillige baggrund for en række markante forskelle i forbindelse med dannelsen af dem.

Svarende til adjektivudtrykkene i

- (28) a. Det er heldigt, at Krag er EF-tilhænger
- b. Det er sandsynligt, at Krag er EF-tilhænger

finder vi de antonyme adjektivudtryk i

- (29) a. Det er uheldigt, at Krag er EF-tilhænger
- b. Det er usandsynligt, at Krag er EF-tilhænger

Og svarende til modalordsudtrykkene i

- (30) a. Krag er heldigvis EF-tilhænger
- b. Krag er sandsynligvis EF-tilhænger

finder vi den korrekte antonymi i

- (31) Krag er uheldigvis EF-tilhænger

og den ukorrekte antonymi i

(32) *Krag er usandsynligvis EF-tilhænger

Hvor både det positive og det negative element i de ekspressive prædikater tilsyneladende kan indgå i en adverbialiseringsproces, forholdet sig helt anderledes med de spatioakceptible prædikater:

(33)	mulig	muligvis
	umulig	* umuligvis
	naturlig	naturligvis
	unaturlig	* unaturligvis
	sandsynlig	sandsynligvis
	usandsynlig	* usandsynligvis

Det kunne se ud somom muligheden for at adverbialisere spatioakceptible prædikater er afhængig af tilstedeværelsen eller fraværet af et negativt præfix. Herimod taler imidlertid

(34)	tvivlsom	* tvivlsomt
	*utvivlsom	utvivlsomt (= faktisk)

Klima (1964, s. 311 ff.) har argumenteret for at visse ord må subkategoriseres med modsatte værdier af en faktor, som han kalder [affekt]. Han iagttager således, at størrelser, der specificeres med [+affekt] er en forudsætning for brugen af universelle kvantorer i sproget ("det gælder for ethvert x, at ..."). De størrelser, der må specificeres med den positive værdi af denne faktor er bl.a. negationen, ordet kun i en speciel anvendelse samt interrogationen. Med udgangspunkt i den universelle kvantor 'nogensinde' bliver følgende sætninger således korrekte:

(35) a. Jeg tror ikke, at en moder nogensinde vil kunne elske ham

b. Kun en moder vil nogensinde kunne elske ham

c. Vil en moder nogensinde kunne elske ham?

og følgende sætninger ukorrekte:

(36) a. *Jeg tror, at en moder nogensinde vil kunne elske ham

b. *En moder vil kun nogensinde kunne elske ham

c. *En moder vil nogensinde kunne elske ham

De understregede ord i (35) må iflg. Klima specificeres som [+affekt].

Parallelle relationer mellem adjektiverne i (33) og (34) og de universelle kvantorer er noteret af Schreiber (1971). De indikerer at det for hvert adjektivpar gælder, at den ene størrelse må specificeres med [+affekt], den anden med [-affekt]:

(35) Det er $\left\{ \begin{array}{l} \text{umuligt} \\ \text{usandsynligt} \\ \text{unaturligt} \\ \text{tvivlsomt (om)} \end{array} \right\}$, at en moder nogensinde vil kunne elske ham
|
[+affekt]

(35) *Det er $\left\{ \begin{array}{l} \text{muligt} \\ \text{sandsynligt} \\ \text{naturligt} \end{array} \right\}$, at en moder nogensinde vil kunne elske ham
|
[-affekt]

Svarende til de adjektiver, der specificeres med faktoren [-affekt] findes der et modalord, men ikke til de adjektiver der specificeres med faktoren [+affekt]. Subkategoriseringen af adjektiverne må som følge heraf udvides, således at vi i transformationernes strukturindeks finder en regel formuleret efter princippet

... xyz ... \longrightarrow ... modalord ...

$$\begin{bmatrix} +adj \\ -affekt \\ \vdots \\ -faktiv \end{bmatrix}$$

4. Sammenfatning

Analysen har vist, at de antagelser, der blev fremsat og begrundet i hovedfagsspecialet, var rimelige. Det er nødvendigt at antage to forskellige kategorier af modalord. Min tidligere beskrivelse af de ekspressive modalord er her udbygget med en redegørelse og en argumentation for en kategori af faktive modalord. Disse er karakteriseret ved ikke at berøre udsagnets forudsætningsstruktur. De følger blot en ny påstand eller nye påstande (nl. afsenderens) til en i forvejen eksisterende påstandsstruktur. Beskrivelsen af hovedfagsspeciallets spatio-akceptible modalord er her udbygget med en påvisning af, hvorledes brugen af dem eliminerer udsagnets forudsætningsstruktur, og hvorledes de på denne baggrund må kategoriseres som non-faktive prædikater. En beskrivelse af modaliteten som helhed omfattende ikke blot brugen af modalordene, men også reglerne for brugen af modalverberne, må for mig at se sætte ind her: i beskrivelsen af prædikaternes faktivitet.

Endvidere er der føjet en helt ny synsvinkel til, hvorunder visse adjektivkonstruktioner fremtræder med en dybdestruktur, der er identisk med modalordenes. Deres (i overfladestruktur terminologi) sætningsemantiske funktion bliver herved modsvaret af et prædikat i dybdestrukturen, som er umiddelbart domineret af specifikationens initialsymbol, og som forudsætter, at det argument der kvalificeres er et S.

5. Litteraturliste

- Chafe, Wallace L. (1970): Meaning and the structure of language. (Chicago).
- Chomsky, Noam (1965) Aspects of the theory of syntax. (MIT).
- Fillmore, Charles J. (1968): The case for case. (In Emmon Bach & Robert T. Harms (eds.): Universals in linguistic theory. New York).
- Fillmore, Charles J. (1970): Types of lexical information. (In Ference Kiefer (ed.): Studies in syntax and semantics.)
- Grunwald, Ebbe (1970): Neksusadverbierne i nudansk, især med henblik på de modale enheders brug og funktion. (Århus, hovedfags-speciale).
- Halliday, M.A.K. (1970): Functional diversity in language as seen from a consideration of modality and mood in English. (Foundations of language vol. 6, nr. 3, s. 322-361).
- Jackendoff, Ray S. (1971): Modal structure in semantic representation. (Linguistic inquiry, vol. II, nr. 4, s. 479-514).
- Katz, J.J./Postal P.M. (1964): An integrated theory of linguistic descriptions. (MIT).
- Kiparsky, P./Kiparsky, C. (1970): Fact. (In M. Bierwisch & K.E. Heidolph (eds.): Progress in linguistics. The Hague).
- Klima, E.S. (1964): Negation in english. (In J.A. Fodor & J. Katz (eds.): The structure of language. New Jersey).
- Langendoen, D.T. (1969): The study of syntax. (New York).
- Ross, J.R. (1970): On declarative sentences. (In R.A. Jacobs & P.S. Rosenbaum (eds.): Readings in english transformational grammar. Waltham, Mass.).
- Schnitzer, M.L. (1971): Presuppositions, entailment and Russell's theory of descriptions. (Foundations of language, vol. 7, nr. 2, s. 297-299).
- Schreiber, P.A. (1971): Some constraints on the formation of english sentence adverbs. (Linguistic inquiry, vol. II, nr. 1, s. 83-101).

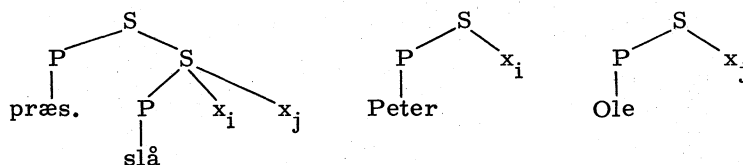
Noter til: "ASPEKTER AF MODALE UDSAGNS DYBDESTRUKTUR"

- 1) Artiklen er en svagt modificeret udgave af en opsats fra juli 1972. Den indgik som led i min magisterkonferens.
- 2) Exx. er argumenter mod reglen, fordi nogle af de adjektiver, som her forsøges samlet under samme kategoribetegnelse, skil-
ler sig ud fra kategorien som helhed, ikke så meget ved at væ-
re uacceptable ('mulig' 'sandsynlig'), men derimod ved at være
tvivlsomme ('rimelig', 'beklagelig') eller akceptable ('lykkelig',
'besynderlig') i forbindelse med 'mand' som subjekt. En regel
af denne type vil forhindre dannelsen af de mere eller mindre
korrekte udsagn. Og det er jo ikke meningen med den.
- 3) Abstrakte substantiver betragtes altså efter denne operation som
en overfladekategori, også selvom de rent morfologisk ikke er
afledte.
- 4) Denne nye specifikationsteknik og dens forhold til den teknik,
som anvendes i beskrivelse af (A) og (B), vil blive nærmere
forklaret i afsnit 2. 3.
- 5) På denne måde fremgår det tydeligere, hvordan man - på dette
beskrivelsesniveau - "reducerer" de traditionelle ordklasser og,
som det er sagt tidligere, f.eks. betragter verber og adjektiver
(og altså nu også substantiver) som tilforordnet samme "logiske"
storkategori. Forskellen mellem de traditionelle ordklasser ses
under denne synsvinkel som noget, der er et resultat af de
transformationsregler, der omformer de betydningsspecificerede
dybdestrukturer. En bredere og mere detaljeret argumentation
for denne udformning af grammatikken er fremført af de såkald-
te 3. generationsfolk, det vil stort set sige de folk, hvis sprog-
teori bygger på en kritik af Chomsky (1965). Jfr. fx. Fillmore
(1968) samt de øvrige artikler i denne bog.
- 6) Dybdestrukturen repræsenteres altså her ved hjælp af 3 katego-
rier: (1) 'prædikater', som noteres P og som ikke blot omfat-
ter verber, men også adjektiver og substantiver. (2) 'argumen-
ter', som har referentiel funktion, og som i de anførte exx er
noteret NP. I virkeligheden dækker termen 'argument' kun ker-
nen i NP, medens kernens kvalitet specificeres af en slags re-
lativsætning. Ex: Hvis NP er enheden 'bord' er argumentet eller
kernen her et 'x', hvortil udsagnet 'som er et bord' knytter sig.
Formaliseret: 'bord(x)'. I naturligt sprog: 'der findes et x, som
er et bord'. Denne notationsteknik har lingvistikken hentet fra
den formelle logik. Sidste kategori er (3) 'proposition', som be-
tegner relationen mellem et prædikat og argument(er). Den er i
de anførte exx noteret S. De semantiske repræsentationer af
dybdestrukturen konstrueres således efter følgende princip:

$$S \rightarrow P \left\{ \begin{array}{l} S \\ x_i \left(\left\{ \begin{array}{l} S \\ x_j \end{array} \right\} \right) \end{array} \right\}$$

NP'er er herefter udviklet transformationelt.

En sætning som 'Peter slår Ole' repræsenteres således af denne grammatik som tre strukturer. Disse sammenkobles transformationelt:

⇒ (mellemliggende transformationer)

⇒ Peter slår Ole

- 7) Exx. der viser nødvendigheden af eksPLICIT negation af en sådan forudsætningsstruktur er bl.a. spørgsmål som "Stemmer du stadig konservativt?". Selvom jeg svarer "nej!", berører jeg ikke forudsætningerne. Her er den væsentligste naturligvis, at jeg på et tidspunkt har stemt konservativt. Hvis denne sproglige forudsætning strider imod min egen opfattelse af, hvad jeg har stemt, må jeg svare: "Jeg har aldrig stemt konservativt".